

Осіпенко Наталія,
кандидат педагогічних наук,
доцент
УДПУ імені Павла Тичини

**ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТВОРЧОСТІ Г. СКОВОРОДИ В ШКІЛЬНИХ
ПІДРУЧНИКАХ 1970 – 1980 РР. З ПОЗИЦІЙ УТВЕРДЖЕННЯ
РАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ІДЕАЛІВ**

Після визволення України від німецької окупації почала відроджуватися школа, методики навчання дисциплін тощо. У 50 – 80-ті рр. ХХ ст. у навчальних книгах продовжує панувати класовий підхід, щоправда, дещо із пом'якшеним ідеологічним трактуванням. Перемога радянської армії над фашизмом ще більше роздула радянський патріотизм, продемонструвала дієвість ідей марксизму-ленінізму, у тому числі і в освітній сфері.

Наприкінці 1970 – на початку 1980 рр. педагоги, учені, письменники піддали критиці шкільні програми, у тому числі програму з української літератури. Постало питання про вироблення нової програми та визначення ролі мистецтва слова у вихованні молодого покоління. Вважаючи літературу мистецьким дослідженням людської душі, характеру і діяльності людини, що втілюється в яскравих художніх образах і спрямоване своєю силою на об'єкт свого дослідження, Ю. Збанацький на VII з'їзді письменників України (липень 1981 року) акцентував увагу присутніх на пізнавальній, виховній та формувальній меті мистецтва слова [2, с. 3]. Благородним і почесним завданням дитячої літератури митець вважав формування і виховання особистості «у тому найпершому, зеленому віці, коли людина ледь уяснила собі, що вона людина, коли вона ледь стала на ноги і почала підійматися по найперших життєвих щаблях до того високого, якнайвищого у світі звання – звання Людини з великою літери» [2, с. 3 – 4]. Розмірковуючи про проблеми і тенденції літератури, учасники VII з'їзду письменників наголошували на вихованні трудівників, патріотів та інтернаціоналістів, спроможних «бути достойними героїчних діянь своїх дідів і батьків» [2, с. 13]. Таким чином, військово-

патріотична тематика, яка пробуджує в душі підлітка патріотичні почуття, виховує героїзм, залишалися в колі найбільш актуальних питань української літератури.

Література соціалістичного реалізму вважалася вагомим фактором виховного впливу і була покликана не тільки відображати життя, а змінювати його й насамперед особистість («Хороша книга в боротьбі за людину – засіб не останній»). Як зауважив Ю. Мушкетик у статті «Роль художньої літератури в комуністичному вихованні підростаючого покоління», упродовж тривалого часу література успішно виконувала завдання у справі виховання свідомих будівників соціалізму, патріотів. «Не випадково в музеях поруч із партійними квитками лежать книги Фадєєва і Тичини, Яновського і Сосюри. Тож поруч із Матросовим, Лялею Убийвовк, Зоєю Космодем'янською, Гастелло в бій ішли Павка Корчагін, Давид Мотузка, Петро Цупов, тичинівський чабан із «На майдані», злютовані в єдині з ними лави Павло Власов, Марко Гуца» [2, с. 62].

Загалом у підручниках радянської доби підкреслюється патріотизм Г. Сковороди, «який прославив героїчне минуле і народного героя Богдана Хмельницького. Він мріяв про краще майбутнє, про нову Русь» [1, с. 59].

Найвідомішою поезією «Саду божественных песнѣй» є «Всякому городу нрав и права», що входила до складу шкільної програми української літератури, починаючи з 20-х років ХХ ст. Вважається, що в основу цієї пісні покладені слова Ісуса, сина Сирахового: «Блажен муж, иже в премудрости умрет и иже в разумѣ своемъ поучается святинѣ». В цьому вірші мислитель розмірковує над життєвими пристрастями та шукає шляхів спасіння для мудрої людини.

Варто сказати, що текст твору у підручниках радянської доби інтерпретується як сатира на тиранію, насильство кріпосників, їхнє розкішне і розпутне життя за рахунок бідного люду. А галерея образів пісні «Всякому городу нрав и права» розкривається таким чином: «Один «непрестанно стягаетъ грунта» це поміщик або козацький старшина, що захоплює чужі землі. Другий – «для чинов углы панскіи третъ», це чиновник-кар'єрист, що пробиває собі дорогу підлабузництвом. Шахрай-купецъ «при аршинѣ все лжетъ». Представник тогочасного суду («юриста») строит на свій тон ... права». «Панегирик сплетаетъ

со лжей» поет, який прославляє панів. Не кращі й інші, які «образы жировых чтут тузов», у яких «шумит дом от гостей, как кабак», і т. п.» [3, с. 58].

Автори підручника акцентують увагу на необхідності жити правдою, розумом і за велінням совісті, яка має бути «як чистий хрусталь». Тому вчителям радили глибше проаналізувати саме цю строфу, наголосивши на її філософському змісті, який залишається актуальним до сьогодні [4, с. 71].

Після VII з'їзду письменників України (липень 1981 року), на якому під час виступу Ю. Збанацький детально проаналізував недоліки шкільної програми з української літератури, зокрема наголосив на незначній кількості навчального матеріалу [2], присвяченому Г. Сковороді, у шкільних підручниках з'явилася розширена інтерпретація доробку мислителя. Так, у підручнику, що вийшов друком у 1988 р., є критичний аналіз поезії «Ой ты, птичко жолтобоко», де проводиться думка, що людина праці «має право на повагу й визнання». Натомість бездарні, корисливі люди, які часто обіймають високі посади, не заслуговують на них. Використання автором народнопісенних образів – пташки, явора, на думку авторів підручника, сприяє глибшому і яскравішому розкриттю ідеї твору.

Сучасні літературознавці вважають виражальні засоби цієї поезії контамінацією старовинних українських пісень «Ой ремезе, ремезоньку» та «Не стій, вербо, над водою», яка увійшла до репертуару кобзарів та лірників під назвою «сковородинівських веснянок» ще за життя філософа.

Таким чином, радянські літературознавці, методисти належним чином оцінювали творчу спадщину Г. Сковороди та використовували її педагогічний потенціал у навчально-виховному процесі школи. У підручниках 1970 – 1980-х рр. (за загальною редакцією О. Білецького) творчість Г. Сковороди презентовано через аналіз основних мотивів філософії мислителя. Концепція особистості розкривається в навчальних книгах як синтез працелюбства за покликанням, невибагливості, совісності, прагнення до волі, патріотичних чеснот тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бородін В. С., Гончар О. І., Грицай М. С. Українська література: підручник для 8 класу. Київ: Радянська школа, 1988. 208 с.
2. Збанацький Ю. Для дітей і юнацтва (про ДЛ, її завдання). *Література. Діти. Час*. Київ. 1981. Вип. 6. С. 3–12.
3. Українська література: підручник для 8 класу / за ред. О. І. Білецького. Київ: Радянська школа, 1978. 254 с.
4. Ходосов К. О. Українська література у 8 класі: посіб. для вчителів. Київ: Радянська школа, 1979. 184 с.